مۆرفۆلۆژیا
لە زمانی ڕۆژنامەڤانیدا

کاوە عەبدولکەریم شێروانی
(زانکۆی سەلاحەدین - کۆلێژی زمان)

پێشەکی

بڕبڕەی پشتی تێکستە ڕۆژنامەڤانییەکان وشەیە. جیاواز لە تێکستەکانی تر، لە ڕۆژنامەڤانیدا زیاتر ئەو وشانە بەکاردێن کە خەڵک تێیان دەگات. ڕۆژنامەڤانی، بە هەموو فۆرمەکانییەوە، جۆرێکە لە پێوەندی کردن، بۆیە لە نووسین و ئامادەکردنی تێکستە ڕۆژنامەڤانییەکاندا وشەکان بە چەشنێک هەڵدەبژێرێن کە زۆربەی جەماوەر تێیان بگەن.

ئەم باسە چەند تەوەرێک لەخۆ دەگرێت کە پێوەندییان بە زمانەوانی و ڕۆژنامەڤانییەوە هەیە. سەرەتا لە ڕووی زمانەوانییەوە گفتوگۆی وشەسازی (مۆرفۆلۆژیا) دەکەین، پاشان بەکارهێنانی وشە لە ڕۆژنامەگەری و وشە تابووەکان و وشە بیانییەکان و ڕۆژنامەڤانی و تازەکردنەوەی زمان و بەکارهێنانی ئابوورییانەی وشە یەک لەدوای یەک گفتوگۆیان لەبارەوە دەکرێت. لە کۆتاییشدا ئەنجامەکان و لیستی سەرچاوە ئینگلیزی و کوردییەکان دەخرێنە ڕوو. ئەم باسە جەخت لەسەر تێکستە ڕۆژنامەڤانییە نووسراوەکان دەکات، هەرچەندە هەندێک جار ئاماژە بە دەقە بینراو و بیستراوەکانیش دەکات.

وشەسازی (مۆرفۆلۆژیا)

لە زمانەوانیدا، مۆرفۆلۆژیا لێکۆڵینەوە لە وشە و ستراکچەری وشە دەکات. یەکەی پێکهێنەری وشە مۆرفیمە؛ مۆرفیم بچووکترین یەکەی زمانە کە مانا، یان ئەرکی هەبێت. زۆرێک لە زمانناسان لە وشەیان کۆڵیوەتەوە، بەڵام تائێستا پێناسەیەکی یەکگرتوو بۆ وشە نییە. لە نووسیندا سنوورەکانی وشە بە بۆشاییە

سپییەکانی نێوان وشەیەک و وشەیەکی تر دیاری دەکرێت، لە قسەکردنیشدا وەستانێکی زۆر کورت لەنێوان وشەیەک و وشەیەکی تردا هەیە، بەڵام بۆ ناسینی وشە ئەوەندە بەس نییە(١).

زمانناسی ئینگلیزی بەناوبانگ، ماک هالیدای(٢)، پێی وایە زۆربەی خەڵک دەزانن زمان لە وشە پێک هاتووە، وشە بەوە دەناسنەوە کە لە هەردوو لای بۆشایی هەیە، ڕێنووسی وشە دەزانن، دەتوانن یاری بە وشە بکەن، لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا وشەی یەکتربڕ چارەسەر دەکەن، دەتوانن مانای وشەکان لە فەرهەنگدا بدۆزنەوە، بەڵام کاتێک بە وردی لە وشە بکۆڵینەوە، دەبینین ناسینەوەی وشە و دیاریکردنی سنوورەکانی کارێکی هێندە ئاسان نییە. بۆ نموونە ئایا لە زمانی ئینگلیزیدا وشەی English- speaking یەک وشەیە، یان دوو؟ ئایا کورتکراوەیەکی وەک CD چەند وشەی تێدایە؟ لە زمانی کوردیدا، ئایا شێوە جیاوازەکانی یەک وشە (ڕۆیشتن، ڕۆیشت، دەڕوات، دەڕۆن،....تاد) یەک وشەن، یان چەندین وشە؟ ئایا (گەورە، گەورەتر، گەورەترین) شێوەی جیاوازی یەک وشەن، یان سێ وشەی جیاوازن؟ ئەم گرفتانە لە هەموو زمانەکاندا هەن، هەندێک جاریش یەکەیەک لەزمانێکدا بە وشە دادەنرێت، بەڵام لەزمانێکی تردا جیایە.

وشە و ڕۆژنامەڤانی

ئەگەر پێناسەکردن و ناسینەوە و دیاریکردنی سنوورەکانی وشە بۆ زمانناسان کارێکی ئاسان نەبێت، بۆ ڕۆژنامەنووسان لەوانەیە هەر ئاستەم بێت. ڕۆژنامەنووسان پێویستیان بەوە نییە بەشێوەیەکی تیۆریانە لە وشە بکۆڵنەوە. ئەوەی گرنگە بیزانن ئەوەیە تا دەکرێت بەدوای وشەی کورت و سادە و نوێدا بگەڕێن، چونکە ئەوان قسە لەگەڵ توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگەدا دەکەن.

کورتبڕی و سادەیی گرنگترین سیمای زمانی ڕۆژنامەڤانییە، بەڵام بەداخەوە لە ڕۆژنامەڤانی کوردیدا لەم ڕووەوە کەمتەرخەمی هەیە، بەتایبەتی لە نووسینی تێکستە کورتەکانی وەک سەردێر و ڕێکلامەکان. دەقە کورتەکان ئەو دەقانەن کە بۆشاییەکی دیاریکراویان بۆ تەرخان کراوە، زۆرجاران لەم بۆشاییە جێگەی ڕستەیەکیش نابێتەوە. ڕۆژنامەنووسی پرۆفیشناڵ و لێهاتوو ئەوەیە کە بتوانێت وشەی وا بدۆزێتەوە کە هەم سادە و ئاسان بێت، هەم پەیامەکەش بەڕوونی بگەیەنێت، جۆرە زمانێکی ئیدۆماتیکی چڕوپڕ بەکاربێنێت کە لە ئینگلیزیدا پێی دەگوترێت (Block Language). زۆرجاران ڕۆژنامەنووسانی کورد لە نووسینی سەردێرەکاندا، کە جۆرێکی دەقە کورتەکانە، لەبەر ئەوەی وشەی گونجاویان دەست ناکەوێت، پەنا دەبەنە بەر وشەی قورس و ئاڵۆز و ڕەزاگران، یانیش بە ڕستەیەکی دوورو درێژ دەینووسن، کە هەردوو حاڵەتەکە دروست نین و سەرنجی خوێنەران ڕاناکێشن. هەر بۆ نموونە هەردوو حاڵەتەکە لە دوو سەردێری ژمارە ٤٦٣ی ڕۆژنامەی هاوولاتیدا دەبینرێن(٣):

١- سەرە مێکوتە ناتوانێت شڵپ و هۆڕ دروست بکات.

٢- کوتلەیەکی تر دروستبوونی خۆی لەناو یەکێتیدا ڕاگەیاند داوا دەکەن سەرکردایەتی ئێستای یەکێتی دەست لەکار بکێشێتەوە.

لە مانشێتی یەکەمدا، چونکە وشەی زۆر قورس و نامۆ بەکارهێنراوە، خوێنەر تا هەموو وتارەکە نەخوێنێتەوە نازانێت نووسەر مەبەستی چییە؟ ئەوە ئەگەر تاقەتی هەبێت وتارەکە بخوێنێتەوە، چونکە مانشێتەکە هیچ سەرنجی ڕاناکێشێت، لەکاتێکدا یەکێک لەسەرەتاییترین پرەنسیپی نووسینی مانشێت ئەوەیە کە سەرنج ڕاکێش و سادە بێت، بۆ ئەوەی خوێنەر هەر لەمانشێتەکەوە بزانێت بابەتەکە لەبارەی چییە، تا کاتیش بۆ خوێنەر بگەڕێتەوە و ئەگەر جێگەی سەرنجی بوو بیخوێنێتەوە ئەگەر نا هەر زوو وازی لێ بێنێت.

سەردێری دووەمیش ئەوەندە دوور و درێژە، بنەمای کورتی و چڕوپڕی لە دەست داوە. ئەمە جگە لەوەی هەڵەیەکی ڕێزمانیشی تێدایە، لەوەیدا کە بەشی یەکەمی سەردێرەکە تاکە (دروستبوونی خۆی... ڕاگەیاند) و بەشی دووەمی کۆیە (داوا دەکەن...).

گرفتێکی تری زمانی ڕۆژنامەڤانی کوردی ئەوەیە کە لە زمانی کوردیدا کورتکراوەکان (Abbrivations) زۆر کەمن. ئەگەر لەگەڵ زمانی ئینگلیزیدا بەراوردی بکەین، دەبینین لەم زمانەدا بە هەزاران کورتکراوە هەن، کە ڕۆژنامەنووسان لە نووسینی سەردێرەکاندا سوودیان لێ دەبینن، چونکە بۆشاییەکی زۆر کەم دەگرن. هەر بۆ نموونە ئەگەر ئەم سەردێرە ئینگلیزییانەی خوارەوە(٤) بۆ کوردی

وەربگێڕین دەبینین کوردییەکە زۆر درێژ دەردەچێت، هۆکاری ئەمەش بۆ نەبوونی کورتکراوەکان لەزمانی کوردیدا دەگەڕێتەوە:

٣- Us, North korea Resume Talks

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاو کۆریای باشوور دەست بە گفتوگۆکان دەکەنەوە.

٤- Khatami to Leave for UN

سەرۆک خاتەمی بەرەو نەتەوە یەکگرتووەکان بەڕێ دەکەوێ.

٥- British MP vists US

سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا سەردانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا دەکات.

لێرەدا، بەهەڵی دەزانین کە پێشنیاری ئەوە بکەین لە ڕۆژنامەڤانی کوردیدا، بەتایبەتی لە نووسینی سەردێرەکاندا، کورتکراوە ئینگلیزییەکان وەکو خۆیان بەکاربهێنرێن، بەتایبەتی کە ئەمڕۆ ئینگلیزی زمانێکی ئینتەرناشناڵە و لە هەموو جیهاندا، بەتایبەتی لەبواری پێوەندی کردندا، بەکاردەهێنرێت و بەشێکی زۆری خوێندەوارانی کورد تێی دەگەن. ئەو سێ کورتکراوەی کە لە سێ مانشێتەکەی سەرەوەش بەکارهاتوون زۆر بڵاون و زۆربەی هەرە زۆری خوێندەوارانی کورد ماناکەی دەزانن:

U.S.= United Slates= وڵاتە یەکگرتووەکان

UN= United Nations= نەتەوە یەکگرتووەکان

PM= Prime Minister= سەرۆک وەزیران

وشە تابووەکان

بەکارهێنانی وشەی سووک و ناشیرین و بازاڕی و بەدگۆیانە، بەپێوەری کۆمەڵایەتی، هەروەها ئەو وشانەش کە پیرۆزییەکان تێک دەشکێنن و وشە سێکسییەکانیش لە ڕۆژنامەڤانیدا بەشێکی زۆری جەماوەر، خوێنەر و گوێگر و بینەر، پەست و زویر دەکەن. هەر لەبەر ئەمە نامیلکە و ڕێبەرەکانی تایبەت بەبواری ڕۆژنامەنووسی ڕێنمایی ڕۆژنامەنووسان دەکەن کە لە بەکارهێنانی ئەم جۆرە وشانە دوور بکەونەوە، لە هەندێک وڵاتیشدا بەیاسا قەدەغە کراون و سنووریان بۆ دانراوە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکی زۆری کەناڵەکانی ئەورووپا و ئەمەریکا گوێ بەو ڕێنماییانە نادەن و بەشێوەیەکی ئاسایی وشە تابووەکان بەکاردێنن، چونکە دەزانن ئەگەر وا نەکەن بازاڕیان دەمرێت و جەماوەریان کەم دەبێتەوە. بەشێکی زۆری ڕۆژنامەنووسانیش پێیان وایە کە قەدەغەکردنی ئەم جۆرە وشانە سنوورەکانی ئازادی ڕادەربڕین بەرتەسک دەکاتەوە. ئەم بۆچوونە پەڕیوەتەوە نێو ڕۆژنامەڤانی کوردیش و لەهەندێک کەناڵدا بەزەقی دەبینرێن.

بەکارهێنان، یان قەدەغەکردنی وشە تابووەکان لەمێژووی ڕۆژنامەگەری جیهانیدا بێنەو بەردە و مشتومڕێکی زۆری لەسەر بووە. لەساڵی ١٩٦٨دا کاتێک قوتابیان لەکامپی هارڤەرد خۆپیشاندانیان کرد، کەناڵێکی تەلەفزیۆنی لە بۆستن WGBH چەند ڕۆژێک پاش خۆپیشاندانەکە، لە بەرنامەیەکی ڕاستەوخۆدا کە کۆمەڵێک میوانی بانگی ستۆدیۆ کردبوو بۆ ئەوەی بیروڕای خۆیان لەبارەی هارڤەرد و خۆپیشاندانەکەوە بڵێن، یەکێک لەو میوانانە هەر لەسەرەتای بەرنامەکەوە مایکرۆفۆنەکەی وەرگرت و بەدەنگێکی بەرز گوتی: «ئەوەی من دەمەوێت بیڵێم ئەوەیە کە هارڤەرد بگێم و پووزی (سەرۆکی هەرڤەرد) بگێم و هەمووتان بگێم». دێڤید هایڤس سەرۆکی کەناڵەکە دەڵێت من لەسەرەوە بووم و تەلەفۆنێکی زۆرمان بۆ کرا. ژنێک گوتی: «دەمەوێت ئەوە بزانی کە هەرگیز ئەم جۆرە زمانە نەهاتووەتە ماڵی من و ڕێگەی پێ نەدراوە». پیاوێکی تر دەیگوت: «خوا نەفرەتمان لێ دەکات» (٥).

تا ساڵانی پەنجاکان بەکارهێنانی وشەی وەک دەستدرێژی سێکسی (rape) لە ڕۆژنامە ئینگلیزییەکانیشدا نەبوو، بەڵام ئەمڕۆ لە ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب و شانۆ و سینەماو کەناڵەکانی سەتەلایت ئەوەی بەخەیاڵی مرۆڤدا نایەت، لە وشە تابووەکانەوە تا دەگاتە وێنە و فیلمی سێکسی، زۆر بە ئاسایی بڵاودەکرێنەوە، ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکانیش چیرۆکی دەستدرێژی سێکسی، کە پڕە لە وشەی تابوو، بڵاودەکەنەوە.

لە هەموو جیهاندا چەمکەکانی ڕەوشت و ئابڕوو لە گۆڕاندان، ئەوەی دوێنێ بە نەنگ و ئابڕووچوون دادەنرا، ئەمڕۆ لێکۆڵینەوەیان لەسەر دەکرێت و سیحرەکانیان بەتاڵ دەکرێتەوە. واشنتۆن پۆست بە پەیامنێرەکانی دەڵێ چەمکی ڕەوشت و ئابڕووی کۆمەڵگە بە بەردەوامی لەگۆڕاندایە، ئەو وشەیەی کە ئەم نەوەیە پەسەندی ناکات لەوانەیە بۆ نەوەی داهاتوو زۆر ئاسایی بێت(٦).

لە ئابڕووچوونەکەی ووتەر گەیت کە کاسێتێکی گفتوگۆکانی نێو کۆشکی سپی دزەی کردو لە میدیاکاندا

پەخش و بڵاو کرایەوە، کە تێیدا سەرۆک نیکسۆن وشەی وەک گوو (Shit) و گان (fuck) بەکاردێنێت. ناوەرۆکی ئەم کاسێتە لە ڕۆژنامە بەناوبانگەکانی وەک واشنتۆن پۆست و سێنیت پاوڵ پایۆنیر و ئەتلانتا جۆرناڵ و...تاد، بڵاوکرایەوە. ئاژانسی AP ئامارێکی کردو دەرکەوت کە سێ لەسەر چواری ڕۆژنامەکان هەموو وشە تابووەکانیان بڵاوکردووەتەوە. بەشێکی کەمی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن ناوەرۆکی کاسێتەکەیان وەکو خۆی بڵاونەکردبووەوە، هەندێک شوێنیان لێ قرتاندبوو، بەتایبەتی ئەو شوێنانەی وشەی ناشیرین و ناشیاویان تێدا بوو. یەکێک لەو ڕۆژنامانەی کە ئابڕووچوونەکەیان بڵاونەکردبووەوە، دەڵێت: «ئێمە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی کە پێویست ناکات بە بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە وشانە خوێنەری خۆمان زویر و پەست بکەین». «نۆرم گۆڵدسێین» نووسەری ڕێبەری ئاسیۆشێتدپرێس دەڵێت: «ئەگەر زانیت وشەیەک دەبێتە هۆی بێزاربوونی خوێنەران، بڵاوی مەکەوە» (٧)

لەگەڵ بڵاوبوونەوەی نەخۆشییە سێکسییەکانی وەک ئایدز و زەروورەتی بڵاوکردنەوەی ڕێنماییە پزیشکییەکان، ڕۆژنامەڤانی ئەمەریکا و ئۆرووپا دەستیان بە بڵاوکردنەوەی وشە تابووەکان کرد، بۆ نموونە ناچاربوون وەسفی چۆنیەتی بەکارهێنانی کاندۆم بکەن، کە تێیدا باسی ئەندامی زاووزێی نێرومێ دەکرێت، پاشان دەبوایە باسی سێکسی زارەکی و سێکسی پێشەوە و دواوە بکەن. ئەمڕۆ لە سەتەلایت و تەلەفزیۆنەکانی ئەمەریکا و ئۆرووپادا زۆر بە ئاسایی سێکسی نێر-نێر و مێ- مێ پیشان دەدرێت، ئەمەش وشە و زاراوەگەلێکی زۆری لەگەڵ خۆیدا هێناوەتە نێو میدیاکانەوە، لە ئەنجامیشدا ئەم زاراوانە هاتوونەتە نێو زمان و کۆمەڵگەکان.

وشە بیانییەکان لە میدیای کوردیدا

وشەو زاراوەگەلێکی زۆر لە زمانە ئۆرووپییەکان و زمانانی دراوسێی کوردستان وەک عەرەبی و فارسی و تورکی لەڕێی ڕۆژنامەڤانییەوە هاتوونەتە نێو زمانی کوردی. هەندێک لە ناسیونالیستە کوردەکان ئەم دیاردەیە بە دیاردەیەکی ترسناک دادەنێن، بەتایبەتی وەرگرتنی وشە لەزمانی ئەو وڵاتانەی کوردستانیان داگیرکردووە، پێیان وایە زمانە سەردەستەکانی وەک عەرەبی و فارسی و تورکی لەڕێی ناردنی وشە و زاراوەوە زمانی کورد جینۆساید دەکەن. لە ڕووی زمانەوانییەوە ئەم دیاردەیە بە دیاردەیەکی دروست دادەنرێت، چونکە دەبێتە هۆی دەوڵەمەندبوونی زمانی کوردی(٨). ئەگەر سەیری زمانانی تر بکەین، دەبینین زمانێکی وەک ئینگلیزی زۆر سوودی لە پرۆسەی وشە وەرگرتن (borrowing) لە زمانانی تر بینیوە، بە هەزاران وشەی لە زمانە کۆنەکانی وەک لاتینی و گریکی وەرگرتووە، وشە و زاراوەگەلێکی زۆریشی لە فەرەنسی و ئەڵمانی و وڵاتانی تری ئۆرووپا وەرگرتووە. ئەمە بووە بەهۆی دەوڵەمەندبوونی زمانی ئینگلیزی، ئەمەش یەکێکە لەو هۆکارانەی کە ئینگلیزی کردووە بەزمانێکی ئینتەرناشناڵ.

پێشتر ئەو وشانەی لەزمانە ئۆرووپاییەکانەوە دەهاتنە نێو زمانی کوردی، لەڕێی زمانی عەرەبی و فارسیەوە بوو، بەڵام ئەمڕۆ لەڕێی وەرگێڕانی ڕۆژنامەوانی و جۆرەکانی تری وەرگێڕانەوەیە. هەرچەندە ئەمڕۆ وشەگەلێکی زۆر لەمیدیا کوردییەکاندا بەکاردەهێنرێن، بەڵام هێشتا بە پرۆسەی ستانداردکردندا نەڕۆیشتوون، هەر کەناڵێک بەشێوەیەک ڕێنووسی دەکات، یان دەیخوێنێتەوە، واتە لە ڕووی فۆنۆلۆژی و گرافیکەوە هاوتا نەکراون، بەشێکی ئەم پشێوییەش لەوانەیە بۆ نەبوونی زمانێکی ستانداری کوردی بگەڕێتەوە. بۆ نموونە وشەیەکی وەک «International» هەندێک بە «ئینتەرناشناڵ» و هەندێکیش بە «ئینتەرناسیونال» ڕێنووسی دەکەن و دەیخوێننەوە، یان وشەی «psychology» بەسێ شێوە دەنووسرێت و دەخوێنرێتەوە: سایکۆلۆجی، سایکۆلۆژی، سایکۆلۆژیا. هەروەها «Democracy»یش بەسێ شێوە بەکاردێت: دیموکراسی، دیموکراتی، دیموقراتی.

لەسەدەی بیستەمدا، بەتایبەتی لەنیوەی دووەمدا، وشەو زاراوەگەلێکی نوێی بیانی هاتوونەتە نێو زمانی کوردییەوە، بەتایبەتی کە زمانی کوردی بوو بە زمانێکی فەرمی. لەمەشدا شۆڕش و بەرخودانەکان ڕۆڵی سەرەکییان بینیوە، زۆربەی شۆڕشەکان بڵاوکراوەیان هەبووە، هەروەها نامە و نووسراوی فەرمییان بەکارهێناوە. ئەمەش کۆمەڵێک زاراوەی لەگەڵ خۆیدا هێناوەتە نێو زمانی کوردی، کە هەموو بوارەکانی گرتووەتەوە: کارگێڕی و سیاسی و یاسایی و زانستی و

مرۆڤایەتی و مێژوویی..تاد. وشەی زمانانی هاوسێی کوردستان و زمانە ئۆرووپاییەکان لە پەروەردە و فێرکردن و میدیاکان و دەزگە کارگێڕییەکاندا زۆر بەکارهاتوون(٩).

ڕۆژنامەڤانی و بەستانداردکردنی زمان

مایکل چێیت لەنووسینێکدا بەناوی «بەستانداردکردنی زمانی ڕۆژنامەوانی مۆدێرنی کوردی»(١٠)، لە ساڵی ١٩٩٦ گفتوگۆیەکی جددی دەربارەی ئەو وشانە دەکات کە لە ڕادیۆی دەنگی ئەمریکا بەکاردەهێنرێن، لەبەر ئەوەی وڵاتی کوردان دابەش بووە بەسەر هەریەک لە دەوڵەتەکانی تورکیا و عێراق و سووریا و ئێران، کوردان لە هەریەک لەم وڵاتانەدا کەوتوونەتە ژێر کاریگەری زمانەوانی کولتووری جیاوازەوە، ئەمەش وای کردووە دروستبوونی زمانێکی ستانداری کوردی کارێکی ئەستەم بێت. بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی، کوردانی عێراق و سووریا، کە بەرهەمی سیستەمی پەروەردە و فێرکردنی عەرەبین، شێواز و زاراوەگەلێکی عەرەبییان هێناوەتە نێو زمانەکەیان، بەهەمان شێوە کوردانی ئێران و تورکیاش.

یەکێک لەو جیاوازییە دیارانە چۆنیەتی گۆکردن و نووسینی ناوە جوگرافییەکانە، بەتایبەتی ناوی ئەو شوێنانەی لە دەرەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستن، لە هەر هەرێمێکی کوردستان بەشێوەیەک ئەم ناوانە بەکاردێن، ئەمەش بۆ کاریگەری زمان و سیستەمی پەروەردە و فێرکردنی ئەو وڵاتە دەگەڕێتەوە کە کوردانی هەرێمەکە تێیاندا دەژین. بۆ نموونە کوردان بە سێ شێوەی جیاواز ناوی وڵاتێکی وەک «Austria» دێنن: نەمسا، ئۆتریش، ئۆستریا. نەمسا عەرەبییە، بۆیە کوردانی سووریا و عێراق بەکاری دێنن، ئۆتریش لە ڕێگەی فەرەنسییەوە هاتووەتە نێو زمانی فارسی مۆدێرن، بۆیە کوردانی ئێران بەکاری دێنن، ئوستریا لەزمانی تورکی مودێرن بەکاردێت، کە تورک دەڵێن «ئۆڤستریا» و کوردی تورکیاش وشەی یەکەم «ئوستریا» بەکاردێنن. نموونەیەکی تر ناوی وڵاتی «poland»ە، بە فارسی پێی دەگوترێت «لێهستان»، کوردانی ئێرانیش هەمان وشە بەکاردێنن، بە عەرەبی ناوی ئەم وڵاتە «بولندا»یە، کوردانی عێراقیش تەنیا یەکەم پیتی کە «ب»ە بۆ «پ» دەگۆڕن و ناوەکە دەکەنە «پۆڵەندا». لەزمانی تورکی مۆدێرن ناوی ئەم وڵاتە «پۆلۆنیا»یە، کوردانی تورکیاش هەمان وشە بەکاردێنن.

مایکل دەڵێت بۆ ڕادیۆیەکی وەک دەنگی ئەمەریکا- بەشی کوردی زۆر زەحمەتە چۆن بڕیار بدات زاراوەکانی کامە هەرێم بەکاربێنێت، بەتایبەتی کە ئەم ڕادیۆیە ڕادیۆیەکی ئینتەرناشناڵە. بۆ ئەوەی لەوە دڵنیابین کە زۆرترین گوێگر لە زاراوەکانی ئێمە تێدەگەن و بۆ ئەوەی جەماوەری زیاتر بۆ ڕادیۆکەمان مسۆگەر بکەین، زۆرجار مانای وشەکان ڕوون دەکەینەوە. بۆ نموونە کە دەڵێین ئوستیریا نەمساشی لەگەڵ بەکاردێنین، یەکەم جار ئەو وشەیە بەکاردێنین کە پێمان گونجاوترە و بنەماکانی وشەی ستانداری تێدایە، ئینجا بە بەکارهێنانی هاوواتاکانی مانای وشەکە زیاتر ڕوون دەکەینەوە. هیواشمان وایە کە بە تێپەڕبوونی کات وشە ستاندارەکان بڵاوبنەوە و چیتر پێویستمان بەوە نەبێت کە بۆ هەر وشەیەک چەندین وشەی هاوواتا ڕیز بکەین، ئەو وشانەی لە دەڤەرە جیاجیاکانی کوردستاندا بەکاردێن. تا سیستەمێکی پەروەردە و فێرکردنی یەکگرتوو و حکوومەتێکی یەکگرتوو لە کوردستاندا دروست دەبێت، مایکل دەڵێت، هەڵبژاردنە زمانەوانییەکانی ئێمە لەدەنگی ئەمەریکا- بەشی کوردی دەبێت وەک پێشنیار سەیر بکرێن.

نموونەی تر لە زاراوە ڕۆژنامەڤانییەکان وشەی وەک «Interview» و «Candidate»ە، بۆ هەڵبژاردنی وشەیەکی گونجاو لەجیاتی هەریەک لەم وشانە دەبێت سەیری زمانەکانی وڵاتانی تری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بکەین، بەتایبەتی زمانەکانی وەک عەرەبی و فارسی و تورکی و هەروەها عیبری و ئەرمەنیش- تا بزانین ئایا شێوازێک هەموو ئەو زمانانە لەسەری کۆک دەبن، ئەگەر هەبێت دەکرێت لە کوردیشدا بەکاربهێنرێت. بۆ وشەی «Interview» عەرەب وشەی «مقابلة» بەکاردێنن، فارسیش وشەی «مصاحبە» بەکاردێنن کە ئەویش عەرەبییە، تورکیش وشەیەکی کۆنی عەرەبی «ملاقات» بەکاردێنن. هەموو ئەمانە لێک نزیکن و لە بنچینەشدا عەرەبین و بەمانای قسەکردنی یەکێک لەگەڵ یەکێکی تردا بەکاردێن، بەڵام ئایا دەکرێت لەکوردیشدا وشەیەکی لەم بابەتە بەکاربێ؟ نەخێر، چونکە لەکوردیدا وشەی تری ڕەسەن هەیە، بۆیە پێویست بەوە ناکات کە وشەیەکی بێگانە بێتە ناو زمانێک لەکاتێکدا خودی زمانەکە چەندین وشەی تێدا بێت، سەرەڕای ئەوەی کە لەوانەیە لە

ڕووی فـۆنۆلـۆژییـەوە وشـەکـە لەگـەڵ زمـانـی کـوردیدا نەگونجێت. لە کرمانجیدا «هەڤپەیڤین» هەیە و ئێستا زۆر بەکاردێت، پێشگری هەڤ- بەمـانای کـارێـک دێت کـە دوو کـەسـی تێـدا بەشـدار بووبن- پەیڤـینیش بەمـانـای قسەکردن دێت.

ئەمڕۆ لە ڕۆژنامـەگەریدا جگە لە «هەڤپـەیڤین» وشەی دیمانە و چاوپێکەوتنیش بەکـاردێن، هەندێـک جـار وشـە ئینگلیزییەکە وەک خۆی «ئینتەرڤیو» بەکاردێتەوە، لە هەمـان کـاتدا خـەڵکی ئـاسـایی وشـە عـەرەبییـەکـەش (مـقـابلة) بەکـاردێنن، بەتایبـەتی کـوردانـی کـوردسـتـانـی عیراق.

بۆ وشـەی «Candidate»یش وشـەی جـیـاجـیـا لە ڕۆژنامـەڤـانـی کـوردیدا بەکـاردەهێنرێت. لە کـرمـانجـیـدا وشەی «ناڤکری» و «نامزەت» لەبەشی کـوردی- دەنگی ئەمەریکا وشەی «بەربژار» بەکـاردێت کە بەمـانـای پێش هەڵبـژاردن دێت، لە سـۆرانیـشـدا وشـەی «ناولێنراو» و «پاڵێـوراو»، بەکـاردێن، پاڵێـوراو پێدەچێ وەرگێـڕانی حـەرفی وشـەی «مـرشـح»ی عـەرەبی بێت. زۆرجـاران لەمیدیاکاندا وشە ئینگلیزییەکە (کاندید) وەکو خۆی بەکاردێتەوە. پێدەچێت میدیای هاوچەرخی کوردی زیاتر بەرەو وشـە ئینگلیـزی و ئۆرووپاییـەکـان بچـێت نەک عـەرەبی و وشـەکـانی زمـانانی دراوسـێی کـوردسـتـان، ئەمــەش لەوانەیە پێـوەندی بە چەوسـانەوەی کـوردەوە هەبێت بەدەستی خاوەنی ئەو زمانانەوە.

ڕۆژنامەڤانی و تازەکردنەوەی زمان

لەنوێتـرین کـاری زمانەوانی- ڕۆژنامـەڤانیـدا، دێڤـید نۆرفـۆر و تورو ئوسکالی باس لە «Neologism and Innovation Journalism» دەکــــــــەن، بـەواتـای «ڕۆژنامــەڤــانی تازەبووەوە و داهێنانی وشـەی تازە». پێیان وایە ڕۆژنامەڤانی لەدوو لایەندا کاری تازەکردنەوە دەکــات، لەلایـەک زمـــانێکی هاوبەش بۆ پرۆســـەی تازەکـردنەوە دەخوڵقێنێت، لەلایەکی تریشـەوە توانایی بەکۆمـەڵگە دەدات پرۆسەی تازەکردنەوە چاکتـر بکەن. ئەوان پێـیــان وایە زمـان کـرۆکی تازەکـردنەوەیە، یان بەواتـایـەکی تـر، بەبێ زمــــانێکی تـازە پرۆســــەی تازەکـردنەوەی لایەنەکـانی تری ژیانی کـۆمـەڵگە نایەتە دی، هەروەها پێشیان وایە کە ڕۆژنامەڤانی بۆ کۆمەڵگە نوێ و تازەکان زۆر پێـویستـە، زیاتر لە کۆمـەڵگە کۆن و ترادیشناڵەکان. بەم شێوەیەی خوارەوە پرۆسەکە ڕوون دەکەنەوە(١١):

١- تازەکردنەوە پێشەکییە بۆ شتێکی نوێ.

٢- بۆ ئەوەی شتێکی نوێ پێشکەش بکرێت، دەبێت پێوەندی کردن هەبێت.

٣- پێـوەندی کـردن پێـویسـتـی بەزمـانێکی هاوبەش هەیە.

٤- شـتـە نوێیـەکـان پێویسـتـیـان بە وشـەی نوێ، یان لێکدانی وشەکان هەیە، بۆ ئەوەی ببنە بەشێک لەزمان.

٥- هەواڵـەکــان وشــەی نوێ دروست دەکــەن و بڵاوی دەکەنەوە بۆ ئەوەی شتە نوێیەکان شوێنێکیان لە زماندا هەبێت، بناسرێن و گفتوگۆیان لەبارەوە بکرێت.

٦- چونکە ڕۆژنامەوانی وا لەکـۆمـەڵ دەکـات گفـتـوگـۆ دەربارەی شـتـە تازەکـانەوە بکات، بەمـەش تازەکـردنەوە دێتە ئاراوە.

ئەوانەی تێگەیشتنێکی ئەکادیمییانەیان لەبواری زماندا هەیە دەزانن کە هەموو زمانەکان پێویستیان بە داهێنانی وشـــــەی تازە هـەیە «Neologism». فـــەرهەنگی ویکیپـیـدیای ئەلیکـترۆنی بەم شـێـوەیە پێناسـەی ئەم وشەیە دەکات: «نیولۆجیزم وشەیەکە، یان زاراوەیەکە،یان فرێزێکە بەم دواییـانە دروست کراوە، بۆ بیرۆکـە نوێکان بەکـاردێت. وشـە، یان مـۆرفـیـمـەکـان لێک دەدات بەشێوەیەک بتوانن تەعبیر لەو کۆنسێپتانە بکەن کە زۆر تازەن و پێـشـتـر بوونیـان نەبووە، یان زاراوە کـۆنەکـان بەشێوەیەکی هاوچەرخانە بۆ شتە تازەکان بەکاردێنێتەوە. نیولۆژیزم لەناساندنی داهێنان و دیاردە نوێکاندا سوودی لێ وەردەگـیـردرێت، هەروەها لەو بیـرۆکـە کـۆنانەش کـە بەرگێکی کولتووری نوێ دەپۆشن. زاراوەی «ئیمێل» کە ئەمڕۆ زۆر بەکاردێت، نموونەیەکە لەنیولۆجیزم». ئەم جۆرە وشانە زۆر جاران لەڕێگەی ئینتـەرنێت و مـاس مـیـدیاوە بڵاودەبـنەوە و نـاوبـانـگ پەیدا دەکـــــەن. هەریـەک لە وشەکانی زمانە جیاجیاکان ڕۆژێک لە ڕۆژان نیولۆجیزم بوونە، پاشـان بە تێپـەڕبوونی کـات لەلایەن خـەڵکەوە پەسەندکراون و بوون بە بەشێک لەزمان.

لەم بارەیەوە، د. یوونس شـوکـرخـاە، دکـتـورا لەبواری زانسـتی پێوەندی کـردندا(١٢)، دەڵێت: ئەم گـۆڕانانە سەرەتا لە وشەکانەوە دەرکەوتن، بەواتایەکی دیکە، وشە سڕینەوەیەک دەستی پێکرد. هەواڵنووسەکان هەوڵیـان دا لە دووپاتبوونەوەی وشە لە هەواڵێکدا خۆبپارێزن، چونکە

ئەمە تەنیا بەس نەبوو و وەرگری ڕازی نەدەکرد.
لە ڕادیۆی دەنگی ئەمەریکا (VOA) بەرنامەیەک هەیە بەناوی «ئینگلیزی تایبەت»، باس لە چیرۆکی وشەکان دەکات، ئەم بەرنامەیە یارمەتی جەماوەر و گوێگرانی ئەم ڕادیۆیە دەدات لە وشە تازە و ڕەنگاوڕەنگەکان بگەن. لەڕێی چیرۆکی ئەم وشانەشەوە بیرۆکەیەک دەربارەی ڕابردوو و ئێستای ژیان لە ئەمەریکا بە گوێگرانی دەدات. بەرنامەکە بە ڕستە و وشەی سادە نووسراوە، پێشکەشکارەکەش زۆر لەسەرخۆ دەیانخوێنێتەوە تا تێگەیشتنیان ئاسان بێت(١٣).
دەستنووسی بەرنامەکە لەلایەن ڕۆژنامەنووسانەوە دەنووسرێت نەک زماننااسان، لەبەر ئەوە زمانەکە زمانی خەڵکە نەک زمانێکی فەرمی و ستاندار. زمانی بەکارهاتوو لەم بەرنامەیەدا لەوانەیە بەپێی ڕێساکانی زمان و ئێمۆلۆژیا بەڕێوە نەچێ، بەڵام لەبەر ئەوەی مەبەست زانیاری پێدان و کات بەسەربردنە، ئەم بەرنامەیە گوێگرێکی زۆری پەیدا کردووە.

بەکارهێنانی ئابووریانەی وشە

سەرەتاییترین بنەمای زمانی ڕۆژنامەڤانی کورتی و سادەییە. کورتی بەمانای ئەوەی ئەگەر دەقێکی ڕۆژنامەڤانی بە پەرەگرافێک تەواو ببێ و پەیامەکە بە جەماوەر بگەیەنێت، پێویست ناکات بە دوو پەرەگراف بینووسیت، ئەگەر پەرەگرافێکیش بە سێ ڕستە تەواو ببێت، پێویست ناکات بە دە ڕستە بینووسیت، ئەگەر ڕستەیەکیش بە دوو وشە تەواو ببێت پێویست ناکات بە (٤) وشە بینووسیت. سادەییش بەمانای ئەوە دێت کە ڕستەکان بەستایلێکی ئاسان و وشەی سادە بنووسرێن، تا وشەی یەک برگەیی هەبێ پێویست ناکات بەدوای وشەی دوو برگەییدا بگەڕێین، تا دوو برگەییش هەبێت پێویست ناکات سێ برگەیی بەکاربێنین، تا وشەی سادە هەبێت پێویست ناکات وشەی داڕژاوو لێکدراو بەکاربێنین، تا وشەی جوان و میوزیکی هەبێ، پێویست ناکات وشەی قەبە و ڕەزا گران بەکاربێت.
لەبارەی سادەیی و کورتبڕییەوە، جۆرج ئۆروێلی ڕۆماننووس ئاماژە بە شەش بنەمای سەرەکی دەکات:
١- چیمان دەوێت؟
٢- کام لە وشەکان دەتوانن دەربڕن؟
٣- چ وێنەیەک، یان زاراوەیەک دەتوانێت باشتر دەریبڕێت؟
٤- ئایا ئەم وێنەیە ئەوەندە نوێیە کە کاریگەریی هەبێت؟
٥- ئایا دەتوانم سادەتر دەریبڕم.
٦- ئایا ئەوەی پێشکەشم کردووە، لەیاسا لادانێکی وای تێدایە کە شیاوی لابردن بێت؟
ئەمە پێی دەگوترێت نووسینی ئابوورییانە، یان بەکارهێنانی ئابوورییانەی وشە. لەم بارەیەوە مامۆستا ڕەحیم سورخی لەوەرگێڕانی کتێبی «هەواڵنووسی مۆدێرن» چەند نموونەیەکی نووسینی ئابوورییانەی لە فارسییەوە وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی:
نا ئابووی ئابووی
بەو مەبەستەی کە = تاکو
لە حاڵی ئێستادا = ئێستا
سەرەڕای ئەوەی کە=ئەگەرچی
بە لەبەرچاوگرتنی ئەم بابەتە= چونکە

جۆرەکانی وشە لە ڕۆژنامەڤانیدا

لەگفتوگۆکردن دەربارەی بەکارهێنانی جۆرەکانی وشە لە ڕۆژنامەڤانیدا بەم سەردێرە دەست پێ دەکەین:
٦- کیریا نایتلی ڕۆژهەڵاتی ئەفریقیا لەبیر ناکات (خەبات، ٤ی حوزەیران ٢٠٠٦)

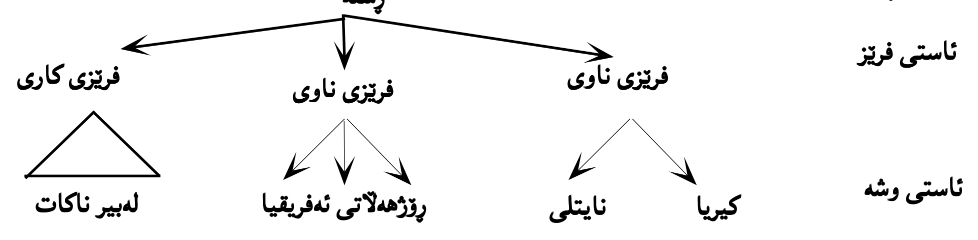

بەپێی ئەم هێڵکارییەی سەرەوە ئەم سەردێڕە لەسەرەتادا لە شەش وشە پێکهاتووە (کیریا، نایتلی، ڕۆژهەلات،ی، ئەفریقیا، لەبیر ناکات)، پاشان ئەم وشانە لێکدراون و سێ فریزیان لێ دروست کراوە، لەکۆتاییشدا ڕستەیەکیان لێ پێکهاتووە. کەواتە بۆ بنیادنانی ڕستە، ڕۆژنامەنووسان دەبێ لە وشەوە دەست پێ بکەن.

لەڕووی ڕێزمانەوە هەر وشەیەک کلاسی تایبەتی خۆی هەیە، هەروەک پرۆفیسۆر د. موحەمەد مەعرووف (١٩٩٧)(١٤) دەڵێ: «وشە لەبەکارهێناندا بە گوێرەی سنوورە ڕێزمانییەکان بۆ چەند کلاسێک دابەش دەبێت».

بەگوێرەی ئەرک و ڕەفتاری ڕێزمانییان، وشە پۆلێن دەکرێن بۆ کلاسی کراوە (open- class) و کلاسی داخراو (closed-class)، هەندێک پۆلینی تر پێیان دەڵێن: وشە ناوەرۆکییەکان (content- words) و وشە ئەرکییەکان (Functional-words)(١٥).
جگە لەم دوو کلاسە، کلاسێکی تریش هەیە کە وشەی تەواو نین، دەکرێت لەکوردیدا پێیان بگوترێت ئامرازەکانی سەرسوڕمان (Interjections). هەر سێ جۆری وشە لە ڕۆژنامەڤانیدا بەکاردێن، بەڵام جۆری یەکەم، ئەو وشانەی ناوەرۆکیان هەیە، زیاتر بەکاردێن. ئەمە مانای ئەوە نییە کە وشە ئەرکییەکان بەکار نایەن، کەم تێکستی ڕۆژنامەڤانی هەیە کە وشەی ئەرکی تێدا نەبێت، بەڵام وشە ناوەرۆکییەکان زیاتر بەکاردێن.

بەپێی بنەماکانی کورتبڕی لەزمانی ڕۆژنامەڤانیدا، دەبێت لە تێکستە ڕۆژنامەڤانییەکاندا وشە ئەرکییەکان زۆر کەم بەکاربێن، بەتایبەتی لە دەقە کورتەکانی وەک سەردێر، بۆ نموونە لە سەردێری ڕۆژنامە ئینگلیزییەکاندا، زۆر بەکەمی وشەی ئەرکی تێدایە، بەڵام لە ڕۆژنامە کوردییەکاندا وا نییە، وشەی ئەرکی زۆر بەکاردێت. هەر بۆ نموونە، دوای گەڕانێکی زۆر لەسەردێرەکانی ڕۆژنامە کوردییەکان توانیمان چەند نموونەیەکی کەم بدۆزینەوە کە وشەی ئەرکی تێدا نەبێت وەک ئەم سەردێڕەی خوارەوە:

٧- گەرما سپلیت گران دەکات (خەبات ٢٢ی حوزەیران ٢٠٠٦)

مانشێتی وەک ژمارە(٧) لەکوردیدا زۆر کەمە، زۆربەی مانشێتەکان وشەی ئەرکییان تێدایە، وەک ئەم سەردێڕەی خوارەوە:

٨- سێ کورد لە کەرکووک دەکوژرێن (کوردستانی نوێ ١٢ ئایاری ٢٠٠٥)

لەم سەردێڕەی سەرەوە وشەی (لە) وشەیەکی ئەرکییە و لێرە ئەرکی ئەوەیە ئاماژە بە شوێنی ڕووداوەکە بکات.

کلاسی سێیەمی وشەکە لە کوردیدا پێمان گوت ئامرازەکانی سەرسوڕمان (Interjections) بۆ تەعبیر کردن لە هەست و سۆزەکان بەکاردێن، وەکو سەرسوڕمان و دڵتەنگی و خۆشی و ئازار و..تاد، هەروەها هەندێک جۆری سڵاوکردن و جوێن دانیش دەگرنەوە، بۆ نموونە «دەی» بۆ هاندان بەکاردێت، بەڵام لەهەندێک شێوەزاردا بۆ جوێندانیش بەکاردێت، یان «ئۆخەی» بۆ دڵخۆشی بەکاردێت، کاتێک کەسێک شتێک بەدەست دێنێ، یان کردەوەیەک بەدڵی ئەو دەبێت. لە ڕۆژنامەگەری کوردیدا زۆر کەم ئەم جۆرە وشانە بەکاردەهێنرێن، چونکە زمانی ئەم بوارە، بەتایبەتی زمانی نووسین، پتر زمانێکی فەرمییە، بەڵام ئەم وشانە زیاتر لە گفتوگۆی ڕۆژانەی ناو خەڵکدا بەکاردێت و دەکەونە خانەی زمانی نافەرمییەوە. تاڕادەیەک لە ڕادیۆ کوردییەکاندا بەدی دەکرێن.

بەوردبوونەوە لە ژمارەیەک ڕۆژنامەی کوردی، بەتایبەتی کوردستانی نوێ و خەبات، کە دوو ڕۆژنامەی ڕۆژانەی هاوچەرخن، لە ڕووی بەکارهێنانی جۆرەکانی وشەوە گەیشتینە ئەم ئەنجامانەی خوارەوە:

١- ژمارەی وشە ناوەرۆکییەکان لە ژمارەی وشە ئەرکییەکان زۆر کەمترە، کە ئەمەش دیاردەیەکی سروشتییە.

٢- لە ڕۆژنامە کوردییەکاندا ئاوەڵناو زۆر بەکاردێت، ئەمەش لەوانەیە نیشانەی ئەوە بێت کە ڕۆژنامە کوردییەکان بێ لایەن نین، یان سەر بە حیزبەکانن، یانیش سەر بە حکومەتن، یانیش سەر بەلایەنێکی نادیارن کە هەندێکیان ناویان لەخۆ ناوە سەربەخۆ. لە هەرسێ حاڵەتەکەدا بۆ وەسف کردنی لایەنگریان پێویستیان بە ئاوەڵناو دەبێ، بۆ نموونە «چەندین پرۆژەی خزمەتگوزاری گەورە...».

٣- وشەی ئەرکیش لە ڕۆژنامەگەری کوردیدا بەکاردەهێنرێت، بەڵام ژمارەیان لە وشە ناوەرۆکییەکان زۆر کەمترە. لەسەردێرە کوردییەکانیشدا وشەی ئەرکی بەکاردێت، ئەستەمە سەردێرێکی بێ وشەی ئەرکی وەک ژمارە (٧) لە کوردیدا بدۆزرێتەوە.

٤- بەکارهێنانی ئینتەرجەنکشنەکان لە ڕۆژنامەگەری کوردیدا زۆر کەمن، چونکە لەوێدا زمانێکی فەرمی

بەکاردێت، ئەم وشانەش زیاتر نافەرمین، بەڵام لە زمانی ڕادیۆکاندا بەکاردێن.

-١- لیستی سەرچاوەکان:

تێبنی:(١) لیستی سەرچاوەکان بەپێی بەکارهێنانیان لەنێو دەقەکەدا ڕیز کراون:

1- Stageberg, Norman C. (1981). An Introductory English Grammar. (4th ed.). New York: Holt.

2- Haliday, M.A.K and yallop C. (2007). Lexicography: A Short Introduction. London: Continum.

٣- ڕۆژنامەی «هاوولاتی» ژمارە ٤٦٣ی چوارشەممە ٢٠٠٨/١٠/٨

4-Shama,s, M.R (2007). Reading English newspapers. www.junglepulo.org

5- Mencher M. (2003). News Reporting and Writiny.(9 th ed.). Boston: Mc Graw Hill.

٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو.

7- Goldstein N. The Associated press Stylebook and Libel Manual.

8- Hasanpoor, J. (1999). A Study of European, Persian and Arabic Loans in Standard Sorani Doctoral Dissertation.

9- Kurdish Lexicography/ Kurdish Academy of Languages.

10- Chyet Michael. (1996). Standardiziny the Modern Journalistic Language in Kurdish Washington D.C.: MESA.

11- Nord fors, David and Uskali, T. (2007). New Cancept: Innovation Requires Journalism. California.

١٢- شوکرخاه، یوونس. و: رەحیم سورخی (٢٠٠٧). هەواڵنووسی مۆدێرن. هەولێر: دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریان.

13- Christiano, M.R. Words and their Stories.

14- Fattah, M.M. (1997). A Generative Grammar of Kurdish. Unpublished Doctoral Disseotation, Holland: Amsterdam University.

15- Akmajian A. etal. (2001). Linquistics: an Introduction to Language and Communication. Combridge.

تێبینی(٢): جگە لە چەند ژمارەیەکی ڕۆژنامەکانی خەبات و کوردستانی نوێ و هاووڵاتی، سوود لەم سەرچاوە کوردییانەی خوارەوەش وەرگیراوە:

١- سەپان، مەغدید (٢٠٠٥). ژانرەکانی ڕۆژنامەوانی و مێژووی چاپخانە. هەولێر: کۆڕی زانیاری کوردستان.

٢- سورمێ، نەژاد عەزیز (١٩٩٩). ڕۆژنامەگەری کوردی و چەند سەرەقەڵەمێک لەبارەی تەکنیک و هونەرەکانی. هەولێر: ڕۆژنامەی برایەتی.

٣- ناوخۆش، سەلام (٢٠٠٥). پوختەیەک دەربارەی زماننانسی. هەولێر: چاپخانەی چوارچرا.

٤- عەلی، کاروان (٢٠٠٤). هونەری ڕۆژنامەنووسی. سلێمانی، دەزگای چاپ و وەشاندنی خەندان.

٥- عەلی، کاروان (٢٠٠٧). ڕۆژنامەگەری تایبەتمەند. کەرکووک: مەکتەبی ناوەندی ڕاگەیاندن (ی.ن.ک).

٦- سورخی، ڕەحیم قادر. (٢٠٠٥) ڕۆڵی واتا لە پرۆسێسی پێوەندییە گشتییەکاندا. هەولێر: زانکۆی سەلاحەدین. نامەی ماستەر.